

Történettudomány

A Néphadsereg Napja a rádióban, 1951-ben*

A Néphadsereg Napja egy szovjet mintára kitalált állami ünnep, melyet először 1951. szeptember 29-én tartottak meg Magyarországon. Kevés ehhez hasonló emléknep van, amelynek születése ilyen jól megfigyelhető, dokumentálható. Ahogy Hobsbawm írja az általa szerkesztett kötet előszavában, a kitalált hagyománynak célja lehet bizonyos értékek és viselkedési formák elfogadtatása és bevésése.¹ A következőkben a hadsereggel kapcsolatos értékek megfogalmazását figyelhetjük meg egy konkrét forráson keresztül, de az is felsejlik, hogy a Néphadsereg Napjának megünneplésével hogyan próbálja magát legitimálni a hadsereg.²

E műsorgetv elkészültekor Magyarország a háború után elszegényedett állapotban volt, de igyekezett felvenni a Szovjetunió által diktált hidegháborús fegyverkezés tempóját. Az 1950-ben elindított I. ötéves terv az iparcentrikus gazdaságfejlesztést támogatta, de az ezt felülíró 1951-es „feszített terv” ennél is tovább ment: már szinte teljesíthetetlen volt.³ A hadiipar fejlesztése volt elsődleges, melyhez természetesen a hadsereg nagymértékű hadászati és létszámbeli növelése is hozzátartozott. Az erre vonatkozó javaslatot a Politikai Bizottság 1948. január 29-én fogadta el.⁴ Időközben átszervezték a párt honvédséget irányító szervét, a Katonai Bizottságot is.⁵ A katonai fejlesztések olyan erőltetettek voltak, hogy az elhelyezési körletek építése és a fegyverek, felszerelések beszerzése nem tudott ezzel lépést tartani.⁶ 1952 őszére a hadsereg elérte legbővebb struktúráját, ezzel együtt legnagyobb létszámát és a rendszeresített fegyverzetét is.⁷

Az új ünnep időpontját a döntéshozók olyan történelmi eseményhez szándékoztak kötni, melynek „pozitív katonai vonatkozásai vannak, és amely legjobban megfelel az évi [katonai] kiképzés időbeosztásának”;⁸ így esett a választás a pákozdi csata napjára. A Magyar Dolgozók Pártja Agitációs és Propaganda Osztályának 1951-es iratanyagában⁹ az ünnep időpontjának meghatározásától kezdve követhető nyomon, hogyan szervezték meg az első Néphadsereg Napját. Javaslatok, mun-

---

* A tanulmány megírásához szükséges kutatást a PTE Alapítvány 2012-es pályázata tette lehetővé.

¹ HOBBSAWM 1989. 1.

² HOBBSAWM 1989. 9.

³ GYARMATI 2011. 169–170.

⁴ OKVÁTH 1998. 87.

⁵ OKVÁTH 1998. 186.

⁶ OKVÁTH 1998. 179.

⁷ OKVÁTH 1998. 186.

⁸ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

⁹ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

katervek, időrendi nyilvántartás, végül az ünnepről szóló jelentések dokumentálják 1951. szeptember 29-ét. Ezek között az iratok között található a Magyar Rádió Hivatal munkaterve is, mely szeptember 2. és 30. között sorolja fel részletesen az ünnep alkalmából tervezett műsorokat.

A Rádió Hivatal műsortervének közelebbi vizsgálata előtt érdemes röviden áttekintenünk a Néphadsereg Napjának programjait.¹⁰ Az ünnep időpontjával a Politikai Főcsoportfőnökség szeptember 29-ét, ezzel szemben az Agitációs és Propaganda Bizottság július 11-ét, Kossuth megajánlási beszédének napját javasolta. Úgy tűnik, végül az őszi időpont, a pákozdi győzelem szimbolikus ereje, netán pusztán politikai döntés alapján a június 3-án megjelent minisztertanácsi rendelet végül szeptember 29-ét nyilvánította a Néphadsereg Napjává.¹¹ A nyár folyamán sűrűsödtek a szervezési feladatok, így a konkrét javaslatok is szaporodtak. A szervezés koordinálására operatív bizottságot hoztak létre,¹² hiszen nagyon szerteágazó területeket kellett kézben tartani az ünnepségek sikere érdekében. Hónapokkal az őszi időpont előtt el kellett dönteni, milyen jellegű kiadványok jelenjenek meg, milyen programokkal, eseményekkel keltsék fel az emberek figyelmét, és természetesen magára a megemlékezés aktusára is nagy hangsúlyt fektettek.¹³

Az ünneplés lebonyolításában két összefüggő, de határozottan elkülöníthető vonulat tapintható ki: a hivatalos programok mellett a szélesebb közönségnek szánt rendezvényeknek is fontos szerep jutott. Tömeges érdeklődésre tarthattak számot azok a sportversenyek, melyek a „baráti országokból” meghívott katonák, valamint a magyar honvédek között zajlottak napokon keresztül, hogy aztán a legnépszerűbb sportágak döntőit magán az ünnepnapon rendezzék meg.¹⁴ A külföldi katonai küldöttségeknek nem csak sportolók voltak a tagjai, de úgynevezett kultúrcsoportok is érkeztek, amelyek fellépéséről, lelkes fogadtatásáról a lapok részletesen beszámoltak.¹⁵ Az operatív bizottság tervezett egy teherautóra szerelhető, szállítható fotókiállítást,¹⁶ valamint egy képzőművészeti tárlatot is, melyet szeptember 29-én nyitottak meg a Fővárosi Képtárban.¹⁷

¹⁰ A Néphadsereg Napjának részletes programjával, annak elemzésével másutt kívánok részletesen foglalkozni.

¹¹ A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 1.014/1951. (VI. 3.) számú határozata szeptember 29-nek a „Néphadsereg Napjává” nyilvánításáról. MK 1951. június 3. 522.

¹² MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

¹³ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

¹⁴ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

¹⁵ Például a *Szabad Nép* szeptember 19-i számában ír a lengyel és a csehszlovák hadsereg kultúrcsoportjának fellépéséről. *Szabad Nép*, 1951. szeptember 19. 6.

¹⁶ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

¹⁷ A *Szabad Nép* újságírója, Jurmics László, arról számolt be („Magyar katona a szabadságért.” Kiállítás a Fővárosi Képtárban), hogy a látogató 400 olyan műalkotást tekinthetett meg, melyek témája főleg a katonaság és a hadsereg volt, de Kossuth, Petőfi, Rákosi alakja is megjelentek a műveken. *Szabad Nép*, 1951. szeptember 15. 5.

Az ünnep napjára szervezett megemlékezések hivatalos vonulata a hatalom közvetlen megnyilvánulása volt: megjelentek az állami és katonai vezetők, pontos koreográfia szerint zajlottak az események, előre meghatározott rendben sorakoztak fel a rendvédelmi szervezetek, a párt és a kormány képviselői. Ide sorolhatók a laktanyai ünnepek, a szovjet hősi emlékművek megkoszorúzása Budapesten és vidéken, valamint az Operaházban rendezett díszelőadás.¹⁸ Az ünnep csúcspontja kétségtelenül az erre a napra elkészült pákozdi emlékmű felavatása volt, mellyel az ünnep jelentőségét kívánták hangsúlyozni, s amit – mint látni fogjuk – a rádió is közvetített.

Írásom középpontjában a Magyar Rádió Hivatal műsorterve áll, amely a Néphadsereg Napjára tervezett rádióműsorokat közli, az azokat készítő osztályok szerint csoportosítva. Nem vizsgálom, hogy az adott időszakban valóban a tervezett műsorok hangzottak-e el, mint ahogy azt sem, milyen széles közönséget értek el az egyes műsorok, mert a fő kérdés: *milyen módon próbálta* a hatalom a rádióhallgatók figyelmét megragadni és ráirányítani a Néphadsereg Napjára, és *mi volt az az üzenet*, amit el akart juttatni hozzájuk.

A rádió épülete a második világháború során súlyos károkat szenvedett, csakúgy, mint a műszaki berendezések és a rádióadók is, így csak 1945. május elsején szólalt meg újra az adás a főváros pesti oldalán elhelyezett hangszórókból. A szovjet csapatok bevonulása után be kellett szolgáltatni az otthoni készülékeket, és az otthoni rádióhallgatás is tilos volt; a Szövetséges Ellenőrző Bizottság csak május 20-án oldotta fel a tilalmat.¹⁹ Az új szignál a „*Te vagy a legény, Tyukodi pajtás*” kezdetű ismert kuruc nóta kezdősora volt, melynek akkordjai elsőként szólaltak meg az újrainduló rádió hullámain.²⁰

Az adás mögött új intézmény állt: a Magyar Központi Híradó Rt., melynek elnöke Ortutay Gyula²¹ néprajztudós, későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszter volt.²² Lassanként kialakult a rádió struktúrája, új műsorok indultak a különböző rétegek és korosztályok érdeklődését felkeltendő.²³ Ekkorra a nemzetközi trendek már a magyar rádiózásban is meghonosodtak: az 1920-as évektől a külföldi adók célcsoportokat különítettek el, és a különböző rétegeknek más-más jellegű adást sugároztak, például a földművelőknek időjárás jelentést, a családoknak szórakoztató műsorokat, a kereskedőknek gazdasági híreket, árfolyam-információkat, így mindenki tudta, mikor érdemes bekapcsolni a rádiót.²⁴ Ez a gyakorlat itthon is működött, ahogy azt az alábbi műsorterv is mutatja. A rádió

---

¹⁸ MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

¹⁹ TÓBIÁS 2004. 18.

²⁰ TÓBIÁS 2004. 17.

²¹ TÓBIÁS 2004. 17.

²² Ortutayt 1947. március 1-jén nevezték ki miniszterré, de 1948. június 11-ig a Magyar Központi Híradó elnöke maradt, így a rádió munkájába is módja volt beleszólni – élt is ezzel. TERTINSZKY 1998. 386.

²³ TÓBIÁS 2004. 20.

²⁴ BARBIER-BERTHO LAVENIR 2004. 250.

széles körű ismeretterjesztő munkát végzett, színvonalas irodalmi, színházi, zenei műsorok készültek. Ortutay saját nyilatkozatai szerint pártatlanságra törekedett, de távozása után a rádió egyre inkább a kiépülő kommunista hatalom ellenőrzése alá került.²⁵ Ortutayt Barcs Sándor²⁶ követte a rádió elnöki székében, a következő elnök pedig Szirmai István volt,²⁷ aki kinevezésekor, 1949. augusztus 19-én bejelentette a Magyar Rádió államosítását.²⁸ 1950-ben minisztertanácsi rendelettel szabályozták a rádió helyzetét. Hivatalos neve Magyar Rádió Hivatal lett, közvetlenül a Népművelési Minisztérium fennhatósága alá került, és levált róla a két társvállalat, a Magyar Távírási Iroda és az Óraüzem.²⁹

A rádióknak fontos szerepet szántak, hiszen a hallgatókat – természetesen a háború okozta technikai nehézségek leküzdése után – könnyen elérték a műsorokkal, a rádió sajátos eszköztárát jól lehetett használni a hallgatók politikai szocializációjához, rendszerhűségének kialakításához is.³⁰ Ahogy az újraindulásról Vida István írja: „Az indulás dátumának, a nemzetközi munkásmozgalom tradicionális ünnepének kiválasztása tudatos volt: jelképnek és hitvallásnak szánták. Szimbolizálni akarták vele, hogy a Magyar Rádió más lesz, mint volt, elkötelezett intézmény, amely az új, demokratikus Magyarország és a dolgozó munkásemberek érdekeinek szolgálatába áll.”³¹ A kezdeti demokratikus időszak után a rádió fokozatosan a politika befolyása alá került: kényszerből, vagy saját akaratukból elhagyták az intézményt a szakmailag elismert munkatársak, mint Kókai Rezső,³² a Zenei Osztály vezetője vagy Schöpflin Gyula műsorigazgató,³³ akinek elméleti munkái és gyakorlati tevékenysége nagyban hozzájárult a háború utáni magyar rádiózás magas színvonalához.³⁴ Az 1946-ban indult irodalmi sorozatok elsorvadtak, a kortárs írók, költők, így például Tamási Áron, Szabó Lőrinc, Németh László, de még az elhurcolt Radnóti Miklós művei is tiltólistára kerültek Révai József tevékenysége nyomán.³⁵

---

²⁵ Ortutay rádiótól való távozása egybeesett az 1947–48-as politikai fordulattal. A rádió háború utáni szabadságát nem Ortutay személye szavatolta, hanem az akkori kedvező politikai helyzet tette lehetővé. TERTINSZKY 1998. 387.

²⁶ 1948–1949 között.

²⁷ 1949–1953 között. TERTINSZKY 1998. 388.

²⁸ TERTINSZKY 1998. 388.

²⁹ 70/1950. (III. 7.) M. T. rendelet Magyar Rádió Hivatal létesítése és a Magyar Távírási Iroda átszervezése tárgyában. *A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának rendeletei*, 1950. 255–256.

³⁰ RÁCZKEVEI 2002.

³¹ VIDA 1975. 251.

³² Kókai Rezső (1906–1962) zeneszerző, zenetörténész, -esztéta. ÚMÉL 2002. III. 1019.

³³ Schöpflin Gyula (1910–2004) író, műfordító, diplomata. Vö. ÚMÉL 2000. III. 1924.

³⁴ TERTINSZKY 1998. 387.

³⁵ TERTINSZKY 1998. 387–388.

A rádió hivatal munkaterve a néphadsereg napjára

Az alábbiakban a Magyar Rádió Hivatal Néphadsereg Napjára összeállított munkatervének szövegét közlöm,³⁶ majd néhány hangsúlyos elemét röviden elemzem.

A MAGYAR RÁDIÓHIVATAL MŰSORTERVE A NÉPHADSEREG NAPJÁRA³⁷
1951. szept. 2-11.

AKTUÁLIS OSZTÁLY³⁸

Hangos újság³⁹ (esti adás)

IX. 5. Épül a pákozdi emlékmű (Riport a helyszínen az építkezésen dolgozókkal és a művésszel)

Falurádió⁴⁰

IX. 8. Színes anyag arról, hogy 48-ban és 19-ben a parasztok hogyan segítették a hadsereget

Béke és szabadság⁴¹

IX. 10. Miért harcoltak 48-ban és 19-ben szabadságharcos elődeink?

Női szemmel⁴²

IX. 7. Hős asszonyok arcképei

IX. 11. „Büszke vagyok katonafiamra” Beszélgetés egy édesanyával

Termelési műsor

- a) „Megirtam Kiss Péternek, hogy többet akarok termelni, ő pedig tanuljon meg kiválóan lőni fegyverével” (Riport)

---

³⁶ A szöveget betűhíven közlöm.

³⁷ A munkaterv a Magyar Dolgozók Pártja Agitációs és Propaganda Osztályának 1951-es iratanyagában található, a 276. f. 89. cs. 162. őrzési egység egyik dossziéjában. Maga a tervezet hat gépelt oldal, egy több példányban készült gépirat egyik példánya. MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162.

³⁸ Az Aktuális, 1953-tól Agitációs és Propaganda Osztály vezetője 1950–1954 között Hajdú Pál volt. TERTINSZKY 1998. 388., 390.

³⁹ 1950 és 1954 között naponta kétszer jelentkezett, bel- és külpolitikai híreket közölt, tudósításokat, riportokat sugárzott, 1957-től *Esti Krónika* címen folytatta munkáját. TERTINSZKY 1998. 391.

⁴⁰ 1946 januárjában indult a műsor. TÓBIÁS 2004. 19. Más szakirodalom szerint a naponta 15 percben jelentkező műsor 1945-ben indult. TERTINSZKY 1998. 390.

⁴¹ A *Béke és Szabadság* című lap 1950 és 1956 között jelent meg, először havonta, majd hetente. Megjelenésekor a „*Megvédjük a békét*”-mozgalom Országos Tanácsának folyóirata, majd az Országos Béketanács képes folyóirata, később az Országos Béketanács lapja, végül a Hazafias Népfrent hetilapja volt. (<http://opac2.bibl.u-szeged.hu/szteek/opac>) [2013.08.22.] A műsor címe arra utal, hogy a rádió a lap témáját dolgozta fel.

⁴² 1949–1950 között Donáth Ferencné Bozóky Éva volt a műsor rovatvezetője, aki igyekezett kerülteni műsoraiban az aktuális politikai kérdéseket, ezért olyan témákat vetett fel, melyek közérdeklődésre tarthatnak számot mint a szépirodalom, pedagógia, családi élet. TÓBIÁS 2004. 179.

- b) Bányászkatona levele volt munkatársaihoz a termelés fokozásáról (ciklikus fejtés)
- c) Bányászok élő hangú válasza a levélre

Néphadsereg hiradója

IX. 6. „Most szép lenni katonának...”⁴³ (Színes anyag a néphadsereg életéből)

IX. 9.

- a) Milyen volt a 48-as honvéd és a 19-es Vörös Hadsereg katonája? (versek, korabeli feljegyzések)
- b) Legyetek a kiválóak között a Néphadsereg Napján!

OKTATÁSI OSZTÁLY

IX. 6. Előadás: Pákozdi-velencei ütközet 1848. szept. 29.

IFJUSÁGI OSZTÁLY⁴⁴

Ifjúsági műsor:

IX. 7. Beszélgetés egy volt sztahanovista ifjűmunkással, aki jelenleg a Néphadsereg katonája: „Helyálltam a kiképzésben, büszkék lehetnek rám volt munkahelyemen.”

Iskolások mősora

IX. 7. A jászói csata (A 19-es Vörös Hadsereg hőstetteiről történelmi eseményjáték)

IX. 11. Dinka és Zsigan. (Rádiójáték Gajdar⁴⁵ könyvéből, hogyan segítette a polgárháború éveiben a vörös katonák harcát két kisleány)

ZENEI OSZTÁLY⁴⁶

IX. 6. Honvéd Művészegyüttes⁴⁷ zenekara játszik

---

⁴³ A műsor címe egy Kossuth-nótára utal, az első versszak szövege: „Most szép lenni katonának, / Mert Kossuthnak verbuválnak. / Kossuth Lajos nem lett volna, / Katona sem lettem volna. / Éljen, éljen a nemzet!”
Forrás: http://www.mozaweb.hu/Lecke-Enek_zene-Enek_Zene_7-Most_szep_lenni_katonanak-99309 [2013.08.07.]

⁴⁴ Az Ifjúsági Osztály 1950. január 1-jén létesült. Az Irodalmi Osztályon készült, de az ifjúságot megszólítani igyekvő műsorokat vitte tovább, valamint új sorozatokat is indított különböző korosztályokat (óvodásokat, kisiskolásokat, fiatalokat) megcélözva. TERTINSZKY 1998. 402.

⁴⁵ Arkagyij Petrovics Gajdar (1904–1941) orosz ifjúsági író, nevelő célzattal írta kalandos műveit, amelyek közül több magyarul is megjelent. VII. 1975. III. 410.

⁴⁶ A Zenei Osztály vezetője 1950–1952 között Sárai Tibor (1919–1995), Kossuth- és Erkel-díjas zeneszerző, zenepedagógus volt. TERTINSZKY 1998. 389.

⁴⁷ „A Honvéd Együttes 1949-ben szerveződött, majd az ország első hivatalos együtteseként 1949. április 29-én lépett először közönség elé a Városi (mai Erkel) Színházban rendezett díszünnepségen. A különböző amatőr néptáncsoportok táncosaiból, tehetségkutatókon feltűnt jó hangú sorkatonákból és zeneakadémista muzsikusokból szerveződött 150 tagú együttes létrehozásának alapvető szándéka az volt, hogy az új néphadsereg katonái a fegyver mellé némi kulturális municiót is kaphassanak. A kezdeti évek kettős arculatúak: miközben az egyenruhás táncosok, muzsikusok, énekesek a laktanyákat, a tábortokat, és az új iparvárosokat járták, a próbatermekben igényes műhelymunkával nemzeti kultúránk legszebb darabjaival ismerkedtek-készültek a karok.”
Forrás: <http://www.honvedart.hu/a-honved-egyuttes-tortenete/> [2013.08.07.]

- IX. 7. Történelmi népdalok (48-as és kuruc dalok)
IX. 10. 48-as és mai indulók
IX. 11. Mindent a hazáért (szovjet katona és népdalok)
1951. szept. 12-18.

AKTUÁLIS OSZTÁLY

Hangos Újság

- IX. 12. Riport: Beszélgetés üzemi dolgozókkal arról, hogy a munka frontján elért kiváló eredménnyel a hazát a néphadsereget erősítik.
IX. 15. Riport: beszélgetés dolgozó paraszttal, arról, hogy a begyűjtés gyors teljesítésével erősíti a néphadsereget, védi a békét.
IX. 18. Volt üzemi munkások – jelenleg tiszték – üzennek volt üzemükbe arról, miként bizonyítják be hűségüket a dolgozók iránt.

Falurádió:

- IX. 14. Beszélgetés termelőszövetkezet tagjaival arról, hogy örömmel küldték egyik legjobb brigádvezetőjüket a hadseregbe, mert aki a munkában megállja a helyét, abból jó tiszt is lesz.
IX. 18. Rigmus Pista. (Katona és szülei levélváltása az otthoni eseményekről, beléptek a tszcs-be.)

Béke és szabadság

- IX. 16. Néphadseregünk, dicső elődeink példáját követve biztos védelmezője békénknek.

Női szemmel:

- IX. 18. Szovjet hős asszonyok, anyák

Néphadsereg Hiradója:

- IX. 13.
a) Képek a néphadsereg életéből. Miként készülnek a Néphadsereg Napjára
b) Üzemi dolgozók nyilatkoznak arról, miért érzik sajátjuknak ezt a hadsereget
IX. 16. „Rákosi elvtárs a 19-es Vörös Hadsereg hős parancsnoka”

IFJUSÁGI OSZTÁLY

Ifjúsági Műsor

- IX. 14. Riport: A néphadsereg nagy nevelőiskolája minden fiatalnak (képek, riportok, beszámolók erről a kérdésről)

OKTATÁSI OSZTÁLY

IX. 15. Előadás: „Néphadseregünk dicső elődjai: a 48-as honvéd- és a 19-es Vörös Hadsereg”

IRODALMI OSZTÁLY⁴⁸

IX. 15. „Fel mindnyájan a hon védelmére.”⁴⁹ (Kossuth írásából a népi felkelés szükségességéről)

ZENEI OSZTÁLY

IX. 14. Indulók

IX. 15. Katona vagyok én – ország őrizője⁵⁰ (népdalfeldolgozás)

IX. 18. Honvéd művészegyüttes játszik (példaképünk: a Szovjet Hadsereg, – összekötőszöveggel)

1951. szept. 19–28-ig

AKTUÁLIS OSZTÁLY

Hangos Újság:

IX. 19. Hangos és írott beszámolók a Néphadsereg Napjára való készülés eseményeiről.

IX. 22. Beszélgetés egy üzemi dolgozó asszonnyal, aki elmondja, hogy büszke katona-fiára

IX. 25. Beszélgetés pákozdi dolgozó paraszttal hős emlékekről, összekötve a jelennel.

Ebben az időszakban a hallgatókat rendszeresen tájékoztatjuk a Néphadsereg Napjával kapcsolatos eseményekről, valamint a programokról.

Falurádió:

IX. 23. Riport a déli határ mentén lakó dolgozó paraszttal, akik arról beszélnek, hogy amíg Jugoszláviában szenved a parasztság, addig a mi országunkban a boldog életet védi néphadseregünk.⁵¹

IX. 25. Riport egy dolgozó paraszttal, aki 19-ben vörös katona volt és jelenleg a fia a néphadseregben teljesít szolgálatot.

IX. 26. „A néphadseregben embert faragtak belőlem.” (Beszélgetés dolgozó paraszt fiattal, hogy mennyit tanult katonaévei alatt.)

---

⁴⁸ 1950–1953-ig Antal Jánosné volt az Irodalmi Osztály vezetője. TERTINSZKY 1998. 389.

⁴⁹ Vö. BARTA-SPIRA 1951. [„Fel mindnyájan a hon védelmére.” Kossuth Lajos művei. Válogatott cikkek, beszédek és egyéb iratok 1848-1849. Összeállította és sajtó alá rendezte: Barta István és Spira György, közreadja a Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 1951.]

⁵⁰ Országszerte ismert katonadal, szövege: „Katona vagyok én, ország őrizője, / Sír az édesanyám, hogy elvisznek tőle. / Sír az édesanyám, a rózsám meg gyászol, / Fekete gyászvirág búsul ablakába. / Megpendült harangom, pallérozott kardom, / Nem szabad énnékem az ágyban meghalnom. / Áldozom életet az ország javára, / Forгатom fegyverem, vitézek módjára.” Forrás: http://www.folkradio.hu/album/felvetel_show.php?id=13157 [2013.08.07.]

⁵¹ A „Jugoszláviában szenvedő parasztság” képe a szovjet-jugoszláv, s ezáltal a magyar-jugoszláv ellenséges viszonyra utal, ami 1948-ra nyúlik vissza. FISCHER 2005. 107.

IX. 27. Két levél, amelyet katona-szülők irtak fiaiknak arról, hogy ők is megtalálták a boldogulás útját – beléptek a tszcs-be – ezért legyen fiuk még jobb katona.

IX. 28. Szovjetunióban járt parasztküldött levele katona fiához

Béke és szabadság

IX. 23. „Büszkeségünk a Néphadsereg.” (Illés Béla⁵²)

Női szemmel:

IX. 25. Irott riport arról, hogy néphadseregünk egyik harcosa, hogyan győzte meg szüleit arról, hogy lépjenek be a tszcs-be.

IX. 26. Katona-feleséggel beszélgetés arról, hogy mit jelent katona feleségnek lenni.

Néphadsereg Híradója:

IX. 20.

- a) Képek arról, hogy miként készülnek a harcosok a Néphadsereg napjára
- b) Katonák üzennek az üzemükbe és falujukba

IX. 23.

- a) Szülő üzen fiának, hogy legyen olyan képzett, és a néphez, Párthoz hű harcos, amint amilyenek a szovjet katonák.
- b) A Néphadsereg Napja programjának színes ismertetése.

IX. 27. R riport arról, hogyan készülnek egyes kiváló alakulatok a Néphadsereg Napja ünneplésére kultur munkával.

IFJUSÁGI OSZTÁLY

Ifjúsági műsor:

IX. 21.

- a) Cikk a Komszomszkaja Pravdából⁵³, amely megmutatja a hadsereg és a Komszomol mély összeforrottságát.
- b) Ifjumunkások levelei, melyekben leírják, hogy büszkék néphadseregünk harcosaira, akik a kiképzésben megállják helyüket.

IX. 26. beszámoló arról, hogy egy alakulat kulturcsoportja hogyan készül az üzemi szereplésre

Iskolások rádiója:

IX. 24. Hogyan élnek, tanulnak, dolgoznak néphadseregünk harcosai (R riport)

IX. 27. Most szép lenni katonának... (Vidám katonadalok)

OKTATÁSI OSZTÁLY

---

⁵² Illés Béla (1895–1974) író, publicista, a Proletárírók Világszervezetének titkára, főtítkára; a szovjet hadsereg alezredese; a *Magyar Újság* és az *Új Szó* szerkesztője, az *Irodalmi Újság* főszerkesztője, az Írószövetség elnökségének tagja. (http://bfl.archivportal.hu/id-591-34_2_parcella.html)[2013.08.07.]

⁵³ A *Komszomszkaja Pravda* című lap a Szovjetunió Kommunista Pártja Ifjúsági szervezetének volt hivatalos lapja, 1925-ben alapították.

IX. 19. Előadás: A győzelmes sztálini haditudományról, amely néphadseregünk erejének legfőbb alapja.

IX. 21. (10 perc) A pákozdi emlékmű ismertetése.

IX. 28. Előadás. Hatalmas kezdesz lenni végre nép!⁵⁴ (Előadás a 48. szept. 29-i fordulat jelentőségéről)

IX. 28. (10 perc) A Honvéd Kiállítás ismertetése.⁵⁵

IRODALMI OSZTÁLY

IX. 19. Rákosi járt közöttünk (Verses, zenés összeállítás az 1919-es proletárdiktatúra harcairól, Rákosi elvtárs szerepéről⁵⁶)

IX. 20. Czagány Pali. (Elbeszélő költemény a Szovjet Hadsereg magyarországi felszabadító harcáról)

IX. 24. Közös aratás (Hogyan segítettek a katonák az aratásnál – Rádiójáték)

IX. 26. „A néppel tűzön-vízen át” (A Néphadsereg Napjára kiadandó antológiából.)⁵⁷

ZENEI OSZTÁLY

IX. 19. Emlékezzünk Kossuthra – 48-as katonadalok

IX. 23. Vitézek mi lehet...⁵⁸ (régí és új katonadalok)

IX. 25. Szervánszki: Honvédkantáta⁵⁹

IX. 27. Hazaszeretetről (katonadalok)

IX. 28. Ünnepi hangverseny a Honvéd Művészegyüttes közreműködésével.

A következő helyeken vesszük fel a külföldi kulturcsoportok előadásait:⁶⁰

---

⁵⁴ Idézet Petőfi Sándor *Akasszátok föl a királyokat* című, 1848. decemberében, Debrecenben írott verséből.

⁵⁵ 1951. szeptember 29-én nyílt kiállítás a Fővárosi Képtárban „Magyar katona a szabadságért” címmel, amelyről tudósítottak a korabeli lapok, így a *Szabad Nép* és a *Szabad Ifjúság* is.

⁵⁶ Rákosi Mátyás a proletárdiktatúra idején kereskedelmi népbiztos-helyettes, majd a Forradalmi Kormányzótanács Központi Ellenőrző Bizottsága és a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács tagja volt. A déli fronton politikai megbízott, majd a Vörös Őrség parancsnoka, amely a proletárdiktatúra karhatalmi szervezete volt. FEITL 2002. XLII-XLIII.

⁵⁷ Vö. A néppel tűzön-vízen át. Szerk. DEVECSERI Gábor – KESZI Imre – PINTÉR József. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. A kötet címlapverzóján a következő szöveg olvasható: „Ez a könyv a Néphadsereg Napjának tiszteletére jelent meg. 1951 szeptember 29.” A kötet előszavában megmagyarázza célját: „Az itt közölt írások hírt adnak és bizonyosságot tesznek arról, hogy a hazáját szerető dolgozó magyar nép, történelmünk kezdetétől mindmáig egybeforrott a magyar népi hadseregekkel; csodálta, magáévá tette és megsokszorozta a honvédő, felkelő és forradalmi magyar seregek hőseinek nagyszerű haditetteit.” DEVECSERI-KESZI-PINTÉR 1951. 5. A kötetben klasszikus magyar szerzők (Arany János, Petőfi, Vörösmarty, Zrínyi Miklós) és kortárs szerzők (Devecseri Gábor, Zelk Zoltán, Gyárfás Miklós, Takács Tibor stb.) művei szerepelnek.

⁵⁸ A műsor címe Balassi Bálint *Egy katonáéneke (Vitézek, mi lehet)* kezdetű versét idézi.

⁵⁹ Szervánszky Endre (1911–1977) Erkel- és Kossuth-díjas zeneszerző műve a Honvéd kantáta, amelyet 1949-ben írt. ÚMÉL 2007. VI. 394.

⁶⁰ A Néphadsereg Napja alkalmából sportversenyeket és kulturális programokat is szerveztek, amelyekre a baráti országok hadseregei által delegált sportolók és fellépők érkeztek. Ezekre a progra-

- IX. 19. Szovjet együttes – Rákosi Művek⁶¹
IX. 20. Bolgár együttes – Ganz Vagon
IX. 22. Lengyel együttes – Inota⁶²
IX. 23. Román együttes – Karcag⁶³
IX. 28. Cseh együttes – Honvédség Háza
Ezeket a kulturműsorokat egészben vagy részben közvetítjük.

1951. szeptember 29. a Néphadsereg Napja

AKTUÁLIS OSZTÁLY

- a) A déli és az esti Hangos Újság a napi eseményekről számol be.
(Ünnepségek, sport események, kulturműsorok)
b) Az operaházi ünnepség közvetítése

IRODALMI OSZTÁLY

A magyar katonáról. (Zrinyitől máig. Nagy verses, zenés, prózai összeállítás)

ZENEI OSZTÁLY

Most szép lenni katonának (48-as és mai katonadalok)
Katonadalok (magyar-szovjet)
Toborzó (színes muzsika)
Katona vagyok én (Népdalok a katonaságról)
Példaképünk a Szovjet Hadsereg (hanglemezek)
Részletek „Az Ifju Gárda” operából⁶⁴

A Néphadsereg Napján a Magyar Rádió szóban köszönti néphadseregünk harcosait a N. Napja alkalmából.

1951. szept. 30.

- a) A pákozdi emlékünnepség közvetítése.
b) 29-én egyik kiváló alakulatunknál a Rádió – a délutáni ünnepség keretében – a helyőrség színházában, ha erre nincs mód, a laktanyá-

---

mokra is részletes tervek készültek. MNL OL MDP APO 276. f. 89. cs. 162. A lapok – a *Szabad Nép*, a *Szabad Ifjúság*, a *Népsport* – beszámoltak a fellépésekről, az együttesek fogadtatásáról.

⁶¹ Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek, a Weiss Manfréd Acél-és Fémművek neve 1950–1956 között. (http://bfl.archivportal.hu/index.php?action=gallery&category_id=136) [2013.09.16.]

⁶² Az Inotai Hőerőművet az I. ötéves terv időszakában 1950–1954 között építették fel. GERMUSKA 2004. 103.

⁶³ Karcagon alapították 1947-ben a Karcagi Állami Növénynevelő telepet. Vö. <http://portal.agr.unideb.hu/kutatointezetek/kki/index.html> [2013.09.03.]

⁶⁴ Alekszandr Alekszandrovics Fagyejev (1901–1956) orosz író (VIL 1975. III. 19.) azonos című regénye alapján készült opera, amelynek zenéjét Jurij Szergejevics Mejtusz, ukrán zeneszerző (1903–1997) írta. Vö. BAKER-SLONIMSKY 1995. 2708. A művet 1953-ban az Operaház is bemutatta. Vö. <http://kinok55.blogspot.hu/2013/02/az-ifju-garda.html> [2013.08.22.]

ban, 1 ½ - 2 órás zenés műsort ad, amelyet 30-án hanglemezezőről közvetít.

Budapest, 1951. augusztus 28.

(: Megyeri Károly alhdgy:)

„Mit üzen(t) a rádió?”⁶⁵

A rádióműsort tervszerűen állították össze. Több szakaszra osztották az ünnep előtti időszakot,⁶⁶ amit az ünnep napja (szeptember 29.) és egy „levezető” nap (szeptember 30.) zárt le. Mindegyik időszakra valamennyi műsортípust terveztek adni, leginkább az különbözteti meg az egyes időszakokat, hogy az ünnep felé közeledve egyre több műsor jelentkezett a témában, és egyre inkább fókuszált a rádió műsora magára az ünnepre.⁶⁷ A tervezet nem tartalmazza a teljes műsorrendet, hanem a műsort készítő osztályok szerint csoportosít, mivel a tervezet feladatként adta ki maguknak a programoknak az elkészítését.⁶⁸

Az Aktuális Osztály a hírműsorokat szerkesztette (*Hangos újság, Néphadsereg híradója*), valamint azokat a programokat, amelyeket egy-egy adott hallgatói rétegnek szántak, de nem hoztak létre külön osztályt a nekik szóló műsorok készítésére (*Termelési műsor, Falurádió, Női szemmel*). A *Hangos újság* riportjai is a Néphadsereg napjára irányították a hallgatók figyelmét, hiszen riportokat közölt a pákozdi emlékmű építéséről, az ünnepi előkészületekről.

A Zenei Osztály műsorai között művészeti és szórakoztató műsorokat találunk, amelyek minden rétegnek és korosztálynak szóltak. Nem mentesek az ideológiától sem, hiszen például a Honvéd művészegyüttes műsorát „*példaképpünk a Szovjet Hadsereg*” összekötőszöveggel egészítették ki, de *Az Ifjú Gárda* című opera is inkább ideológiai szempontból lehetett érdekes. A külföldi „kultúrcsoportok” fellépéseit is a Zenei Osztály közvetítette felvételtől.

A Ifjúsági Osztály változatos tartalmú műsorokat kínált fiatal hallgatóinak, az iskolásoknak ismeretterjesztő műsorokat (például a jászói csatáról), a kisebbeknek rádiójátékot, amely két kisfiú hősiességéről szól. A becsület, a helytállás mint követendő példa jelentek meg ezekben a műsorokban. A katonaságot színes riportokkal, beszámolókkal igyekeztek a célközönséghez közelebb hozni, a műsorok szerkesztői arra használták a rádió adta lehetőségeket, hogy ebben a

---

⁶⁵ Az 1970-es évektől ezen a címen futott a rádió satirikus, közéleti programja, amelyben politikusokat, állami vezetőket szólaltattak meg közérdekű kérdésekről. TERTINSZKY 1998. 439.

⁶⁶ 1951. szeptember 2-11., szeptember 12-18., szeptember 19-28.

⁶⁷ Nem vizsgálom a rádió többi programját ebben az időszakban, de a műsorok egy időszakra eső számából lehet erre következtetni.

⁶⁸ Az Agitációs és Propaganda Osztály Néphadsereg Napjára vonatkozó forrásanyagában a többi irat is tervezet, és a feladatok megszervezésére vonatkozik.

korosztályban, mely a helyét keresi még a világban, követendő példát mutassanak, hatással legyenek a választásaikra, alakítsák politikai szocializációjukat.⁶⁹

Az Oktatási Osztály főleg ismeretterjesztő műsorokat közvetített, mint például előadásokat a „győzelmes sztálini haditudományról”, „a szeptember 29-i fordulat jelentőségéről”, de bemutatták a pákozdi emlékművet, és a Honvéd Kiállítását is.

Az Irodalmi Osztály szerkesztőségéből rádiójáték, irodalmi válogatás került ki a magyar klasszikus hősök (Zrínyi, Kossuth) felvonultatásával, de Rákosi és a katonákkal közösen végzett aratás is megjelent a programtervezetben.

A rádió a „baráti országok kulturcsoportjainak” fellépésén kívül két fontos aktust közvetített: a pákozdi emlékmű felavatását és az operaházi díszünnepséget. Bár a tervezet nem részletezi ezeknek az eseményeknek a programját, feltételezhetjük, hogy ezek lehettek a hatalom hivatalos megnyilatkozásai az ünnepről, amelyeknek megjelenítése fontos volt a rádió szórakoztató, ismeretterjesztő, „hangulat-előkészítő” műsorai mellett. Ezek az alkalmak közvetítették a hatalom üzenetét a Néphadsereg Napjáról a hallgatóknak.

Az ünnep kapcsán tervezett műsorok megpróbálták a társadalom minden rétegét megszólítani nem csak hagyományos módon azzal, hogy az egyes műsorok a különböző csoportok érdeklődését felkeltő programot jelentettek a hallgatóságnak, hanem mesterségesen kezdeményezték is a párbeszédet a katonák és a civilek között. Így történt ez a termelési műsorban, amelyben egy „bányászkatona”⁷⁰ levelét ismertették, aki régi munkatársaihoz írt a termelés fokozásáról. Ez után nem meglepő, hogy a bányászok szóban válaszoltak a műsorban egykori munkatársuk levelére – a párbeszéd tehát létrejött. A *Hangos újság* szeptember 18-i adása egykori üzemi munkásokat szólaltatott meg, akik a műsor idején már tisztelt voltak, s korábbi üzemükbe üzentek. A termelészövetkezeti brigád brigádvezetőjét küldte a hadseregbe, aki megállta helyét katonaként is. A „sztahánovista ifjúmunkás,” a hadsereg katonája, régi munkahelyére üzent a műsorban. A rádió így próbálta közelíteni az egyszerű hallgatóhoz a katonaságot, hiszen a katona, aki korábban bányász, üzemi munkás, brigádvezető volt, nem idegen, hanem ismerős: az egyszerű emberek közül való ugyan, mégis lehet hős. Ugyanerre szolgáltak a rokoni kapcsolatokra fókuszáló műsorok is, amelyekben a szülő katona fiának üzent, másutt a katona felesége beszélt arról, milyen az élete, vagy épp a katona győzte meg szüleit arról, hogy lépjenek be a tszcs-be. Átérezhető a szülő, a feleség, a fiú szerepe, s így a katonáé is, aki – itt újra kiderül – „közülünk való”; akár a rádióhallgató is lehetne.

A hadsereg csupa pozitív tulajdonságot (sőt helyenként mindenhatóságot) és követendő példát mutat a műsorokban. Ilyen a segítőkészség (közös aratás), a

---

⁶⁹ RÁCZKEVEI 2002

⁷⁰ Érdekes a bányászkatona kifejezés – úgy hangzik, mintha a „katona” és egy másik foglalkozás összeragasztásával új foglalkozások „képződtek volna”, pedig csupán egy olyan katonáról van szó, aki bevonulása előtt bányász volt.

hűség (a korábbi munkahelyhez, a Párthoz, a Vörös Hadsereghez), a helytállás (a sztahanovista ifjúmunkás és a bányász a kiképzésen). Nem csak a hadsereg oldaláról mutatják be a műsorok a katonaság és a „civiliek” közötti kapcsolatot, hanem a másik oldalról is. A *Falurádió* arról sugárzott színes anyagot, hogy 1848-ban és 1919-ben hogyan segítették a parasztok a katonákat, az „üzemi dolgozók” és a „dolgozó parasztok” hogyan erősítették a hadsereget szorgalmas munkájukkal és a gyors beszolgáltatással. A rendszer megpróbálta meggyőzni az embereket, hogy nehézségeiknek van célja és eredménye: erősítik a hadsereget. Nem hiábavaló a szenvedés, magasztos célt szolgál. A hatalom nem csak ebben az aspektusban tartotta fontosnak az elfogadást. A Vörös Hadsereget, melyet több műsor is példaként állít a „dolgozók” elé, szintén igyekezett közelebb hozni az emberekhez, akik a mindennapi életben is gyakran találkoztak szovjet katonával, hiszen nagy számban állomásoztak szerte az országban.

FORRÁSOK – RÖVIDÍTÉSEK

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
MDP APO	MNL OL, Magyar Dolgozók Pártja Agitációs és Propaganda Osztály iratanyaga
MK	Magyar Közlöny. A Magyar Köztársaság hivatalos lapja.

IRODALOM

BAKER-SLONIMSKY 1995	BAKER, Theodore – SLONIMSKY, Nicolas: Dictionnaire biographique des musiciens. Paris, 1995.
BARBIER-BERTHO LAVENIR 2004	BARBIER, Frederic – BERTHO LAVENIR, Catherine: A média története. Budapest, 2004.
DEVECSERI-KESZI-PINTÉR 1951	A néppel tűzön-vízen át. Szerk. DEVECSERI Gábor – KESZI Imre – PINTÉR József. Budapest, 1951.
FEITL 2002	FEITL István: Rákosi Mátyás életének kronologikus áttekintése In: Rákosi Mátyás. Visszaemlékezések 1892–1925. 1. kötet. Budapest, [2002.] XXXIX–LXIII.
FISCHER 2005	FISCHER Ferenc: A kétpólusú világ 1945–1989. Budapest-Pécs, 2005.
GERMUSKA 2004	GERMUSKA Pál: <i>Indusztria bővületében</i> . Budapest, 2004.
GYARMATI 2011	GYARMATI György: <i>A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon. 1945–1956</i> . Budapest, 2011.
HOBBSAWM 1989	HOBBSAWM, Eric: Introduction: Inventing Traditions. In: HOBBSAWM, Eric – RANGER, Terence: <i>The Invention of Tradition</i> . Cambridge, [1989] 1–14.
OKVÁTH 1998	OKVÁTH Imre: <i>Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956</i> . Budapest, 1998.
RÁCZKEVEI 2002	RÁCZKEVEI Ágnes: <i>Mesekommunizmus. Egy ünnep a Magyar Rádió 1947–1953 közötti gyermekműsoraiban = Médiakutató</i> ,

2002. tavasz (http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_01_tavasz/03_mesekom) [2013.08.03.]
- TERTINSZKY 1998 TERTINSZKY Edit: Magyar Rádió. In: Magyarország a XX. században III. kötet. Kultúra, művészet, sport és szórakozás. Szerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szekszárd, 1998. 353–406.
- TÓBIÁS 2004 Kettészelt égbolt. A Magyar Rádió regénye. Emberek – Történetek – Dokumentumok 1945–1956. Szerk. TÓBIÁS Áron. Budapest, 2004.
- VIDA 1975 VIDA István: A demokratikus Magyar Rádió megteremtése és a Magyar Központi Híradó Rt. megalakulása (1945). In: Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945. Szerk. FRANK Tibor. Budapest, 1975. 239–286.
- ÚMÉL 2001–2007 Új magyar életrajzi lexikon. Főszerk. MARKÓ László 1–6. kötet. Budapest, 2001–2007.
- ÚMIL 2000 Új magyar irodalmi lexikon. Főszerk. PÉTER László. 2., javított, bővített kiadás. 1–3. kötet. Budapest, 2000.
- VIL 1975 Világirodalmi lexikon. 3. kötet. Szerk. KIRÁLY István. Budapest, 1975.